

Rum för diskussion?

- *En etnologisk undersökning av digitala diskussioner om feminism*

Av: Rebecka Johansson

ETN K02, Etnologi med kulturanalytisk inriktning, kandidatuppsats

Ht 2019

Handledare: Erika Lundell

Institutionen för kulturvetenskaper, avdelningen för etnologi

Lunds universitet

Abstract	4
1. Inledning	5
2. Bakgrund	6
2.1 Facebook och gruppfunktionen	6
2.2 Feminism	6
3. Syfte och frågeställningar	7
4. Metod och material	7
4.1 Observation av diskussionstrådar	8
4.2 Digital fokusgruppintervju	9
4.3 Frågelista	11
4.4 Självreflexiva tankar	12
5. Tidigare forskning	12
6. Teoretiskt ramverk	16
6.1 Orientering	16
6.2 Den feministiska glädjedödaren	18
6.3 Postfeminism	20
7. Analys	20
7.1 Positioner på ett feministiskt spektrum	20
7.2 Linjer och desorientering	28
8. Sammanfattande diskussion	32
Referenslista	34
Litteratur	34
Elektroniska källor	37

Abstract

The following paper examines discussions of feminism online and how participants orientate themselves in these. The specific case consists of a Swedish separatist Facebook group for women and non-binary people. The group has over 100 000 members and has a constant flow of activity where members interact with each other in different ways. Among this activity there is discussions of feminism, often leading to heated debate and disagreement.

In the fieldwork four different methods were used: observation, a questionnaire, a digital group interview and online follow-up interviews. The observation explored three different threads, all focusing on why one would not call themselves feminist, together consisting of 462 comments. The questionnaire was made on a survey website and was published in the group two times. The digital group interview was held in a thread that was created for the sake of the thesis, and members would discuss in the comment section. Some of the participants were later asked some follow-up questions in smaller interviews held through Facebook messenger. The main theory for analysing the material consisted of Sara Ahmed's theory of orientation, which is sprung from her queer phenomenology. Her idea about *the feminist killjoy* and Gill and Sharff's definition of postfeminism have also been important in my analysis of the material.

The result of the study shows that the orientations taking place in the discussions mainly took place through placing other members in certain feminist positions, rather than positioning oneself. The identified positions could all be said to exist in the outer edges of a feminist spectrum and were all looked upon as "extreme" in different ways. Therefore the members would orientate themselves away from positions rather than against. The results also show that there was a central line for the members to follow in order to stay orientated and that this line was to be just the right amount of feminist. Since the participants of the discussions tend to ascribe disorientation to each other through the positions, the safest way to stay orientated and in line is therefore for the members to not participate in the discussions.

Keywords: feminism, Facebook, online discussion, orientation, postfeminism

1. Inledning

Hetsiga diskussioner på sociala medier är något som många av oss möter dagligen i vår vardag. Vissa väljer att scrola förbi, vissa väljer att läsa långa kommentarstrådar och vissa väljer att själva ge sig in i diskussionerna. Denna uppsats kommer att undersöka en särskild sorts diskussioner som tenderar att dyka upp och ibland leda till upprörda kommentarer - nämligen diskussioner om feminism. Det kan handla om frågor kring om feminism behövs idag, om man själv väljer att definiera sig som feminist och varför eller varför inte man gör det. Med rörelser som #metoo och ett Sverige där allt fler kvinnor kallar sig feminister (SvD 2018) kan man se hur feministiska rörelser tycks växa sig större. Samtidigt talas det ofta om att Sverige blir alltmer polariserat, där politiska ytterkanter växer sig starkare och samhället blir mer splittrat, vilket både SOM-institutet (2019) och forskningsprojektet *Tillitsbarometern* (2019) har sett tendenser till. Med detta i åtanke blir det intressant att undersöka den här typen av diskussioner och få en vidare förståelse kring hur dessa samhällseliga fenomen påverkar vårt vardagliga liv.

Jag har undersökt denna typ av diskussioner i en specifik kontext, vilken består av en stor Facebook-grupp för kvinnor och icke-binära. Gruppen är alltså separatistisk och därmed är det bara kvinnor och icke-binära som kan delta i diskussionerna. Det bör nämnas att gruppen inte specifikt riktar in sig på feminism som ämne, utan att gruppen fungerar som ett rum för öppna diskussioner om alla typer av ämnen; allt från psykisk ohälsa till smink och husdjur. Det finns alltså en stor bredd bland diskussionerna, men det huvudsakliga syftet för gruppen är att fungera som en plats där kvinnor och icke-binära fritt kan prata ut och känna sig trygga.

Jag har själv varit medlem i gruppen sedan ett antal år tillbaka och har många gånger läst igenom olika diskussioner om feminism som har väckt många tankar hos mig och har fått mig att undra över hur det kommer sig att dessa diskussioner alltid tycks leda till en hel del irritation hos de deltagande. Många gånger har jag reflekterat kring detta och undrat om denna typen av diskussioner, speciellt i ett forum där bara kvinnor och icke-binära kan delta, inte också borde kunna leda till en slags enad feministisk front istället. Därmed vill jag mer djupgående undersöka vad det egentligen är som sker i dessa diskussioner och som kan tänkas ligga bakom det.

2. Bakgrund

2.1 Facebook och gruppfunktionen

Med tanke på att denna uppsats undersöker ett fenomen som utspelar sig på Facebook, anser jag att det är viktigt att ge en kort bakgrund till detta sociala medium och några av dess funktioner. Facebook skapades 2004 av Harvard-studenten Mark Zuckerberg och vid denna tidpunkten var den huvudsakliga målgruppen studenter. 2006 kom den sociala nätverkssajten att lanseras för allmänheten och i samband med detta växte den explosionsartat. 2010 hade Facebook redan nästan en halv miljard medlemmar och hade därmed gått om den tidigare populära nätverkssajten MySpace i medlemsantal. I jämförelse med många andra liknande sociala medier vid den tidpunkten hade Facebook fler olika funktioner som hjälper medlemmarna att interagera med varandra (Marichal 2012:3f). Medlemsantalet fortsatte att öka även efter denna period och i början av 2019 låg antalet medlemmar som var aktiva varje månad på 2,32 miljarder (TT 2019).

Eftersom min uppsats fokuserar just på en Facebook-grupp vill jag därmed också kort förklara hur gruppfunktionen fungerar. Företaget beskriver själv sin gruppfunktion som en möjlighet att skapa en plats för personer med gemensamma intressen. I grupperna kan man bland annat skriva inlägg, dela bilder och videor, skapa evenemang och omröstningar samt sända live från sin egen kamera (Facebook 2019). Gruppfunktionen innebär alltså en rad olika möjligheter för interaktion mellan medlemmar.

2.2 Feminism

Jag vill även kort redogöra för vad jag menar när jag talar om feminism, då mitt undersökta fenomen är just diskussioner om feminism. När jag talar om feminism utgår jag ifrån Lena Gemzöes grundläggande definition: feminism är "att anse att kvinnor är underordnade män och att detta förhållande bör förändras". Till denna grundläggande definition lägger Gemzöe även till erkännandet av ojämlikhet inom fyra samhällsliga områden - den politiska/ekonomiska sfären, familjesfären, den kulturella sfären och våld och sexuellt utnyttjande av kvinnor (Gemzöe 2014:16, 19-23). När jag i denna uppsats talar om feminism ligger mitt fokus på feminism som en samling idéer och åsikter människor kan anta, och inte på feminism som aktivism eller

rörelse. Detta då jag undersöker diskussioner om feminism där privatpersoners åsikter ligger i fokus, och inte deltagande i feminism som organiserad rörelse.

3. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka separatistiska diskussioner om feminism online, och hur dessa kan förstås. Undersökningen görs med Sara Ahmeds begrepp orientering som syftar på hur vi begripliggör vår omvärld genom att vara vända i en särskild riktning i tid och rum, vilken synliggör vissa människor och ting, och gör olika ageranden möjliga (Ahmed 2006:52ff). Syftet handlar således om att undersöka hur olika orienteringar uppstår och uppfattas vad det gäller feministiska positioner och uttalanden i diskussionsforumen. För att uppnå uppsatsens syfte har en stor, svensk Facebook-grupp och dess diskussioner undersökts. Med utgångspunkt i syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Vad orienterar man sig mot eller bort ifrån, och vilka feministiska positioner blir möjliga att bli positionerad i?
- Hur tar orienteringen sig uttryck utifrån de feministiska positioner som skapas i diskussionerna?

4. Metod och material

I följande avsnitt diskuteras de metodval som har gjorts för denna uppsats och det material dessa har resulterat i, samt de etiska ställningstaganden som krävts i min undersökning. I materialinsamlingen har jag huvudsakligen använt mig av tre metoder - observation av diskussionstrådar, startandet av en egen diskussionstråd (vilket kan betraktas som en form av digital fokusgruppintervju) och en frågelista. Jag genomförde även två kortare, uppföljande intervjuer online med två deltagare i min diskussionstråd. De två första metoderna är mer netnografiskt inriktade, då de båda utgår ifrån det digitala material som finns i gruppen i form av diskussionstrådar och kommentarer och genomförs i gruppen. Frågelistan skiljer sig därmed

något från de andra två metoderna, på sättet att den är skapad utanför själva gruppen, på en plattform för undersökningar online. De två korta intervjuerna var från början inte planerade, men jag upplevde efter genomförandet av de andra metoderna att materialet i viss mån behövde kompletteras och att några följdfrågor till diskussionsdeltagarna skulle kunna ge en fördjupad förståelse för mitt undersökta fenomen.

4.1 Observation av diskussionstrådar

I genomförandet av den första metoden, observation av diskussionstrådar, har jag använt mig av gruppens sökfunktion och sökt efter ordet “feminism” och sedan sorterat fram de trådar som jag finner relevanta. För att trådarna ska kunna klassas som relevanta har det krävts att diskussionerna har feminism som huvudfokus. Således har jag exempelvis sorterat bort de trådar där inte trådstartaren själv inte nämner feminism i sitt inlägg, utan det endast förekommer i någon enstaka kommentar.

Genom genomförandet av observationer kan jag, såsom Arvastson och Ehn beskriver i *Etnografiska observationer* (2009:24) få möjlighet att lägga märke till sådant i de observerades agerande som de kanske inte själva lägger märke till. Observationer kan således med fördel kombineras med olika former av intervjuer, så man både kan få informanternas berättande och egna perspektiv men också få möjlighet att upptäcka sådant som de kanske själva inte tänker på och kan berätta om. Därmed kan mina observationer i kombination med mina andra metoder ge mig ett mer mångsidigt material. Det är dock av vikt att nämna mina observationer främst kommer att användas för att ge en bakgrund till det materialet där medlemmarna själva berättar om sina upplevelser. Detta då observationerna är mer övergripande och inte lägger fokus på analys av enskilda kommentarer, utan istället syftar till att få en övergripande bild av tonen i diskussionerna. Observationer av tre diskussionstrådar, alla med fokus på varför man som kvinna inte väljer att kalla sig själv feminist, med sammanlagt 462 kommentarer genomfördes och gav mig en givande överblick gällande diskussionstonen. Att observationerna genomförts online gör givetvis också att de skiljer sig något från hur observationer ter sig “offline”, kanske särskilt på sättet man använder sinnen. Genom att göra observationer online blir jag möjligtvis något mer begränsad i vilka sinnen jag kan använda; jag kan här främst observera genom synen med tanke

på att de trådar jag observerat endast består av text, och inga ljud eller exempelvis dofter såsom det kan finnas när man observerar offline. Jag vill dock argumentera för att mina observationer inte ska blandas ihop med exempelvis textanalys, med tanke på att jag som tidigare nämnt genom observationerna ämnat att förstå en stämning och atmosfär snarare än att göra djupare analyser av enskilda kommentarer. Av denna anledningen har jag valt att inte använda mig av enskilda citat från mina observationer.

I observationerna har det varit särskilt viktigt att ägna de etiska aspekterna uppmärksamhet, då det finns särskilda svårigheter med samtycke i just denna metod i denna kontext. Gruppen har över 100 000 medlemmar och det är inte möjligt att erhålla samtycke från alla eller ens att nå ut med information om fältarbetet till alla. För att genomföra mina observationer på ett så etiskt sätt som möjligt har jag först pratat med gruppens administratörer och informerat dem om mitt fältarbete och därefter fått deras samtycke. Detta är givetvis mycket viktigt då administratörerna kan betraktas som en form av "gatekeepers", och därmed har deras godkännande och uppbackning varit viktig för mig.

4.2 Digital fokusgruppintervju

Min andra metod utgörs, som tidigare nämnt, av startandet av en egen diskussionstråd, synlig för alla i gruppen att läsa. Tanken bakom detta var att det skulle bli en form av digital fokusgruppintervju, fast öppen för fler deltagare än det vanligtvis brukar vara i en fokusgruppintervju. Denna metod gjorde det också smidigt att informera om projektet och erhålla samtycke, då jag förklarade kring detta i det inledande inlägget och att de som inte samtyckte då kunde välja att inte delta. Jag informerade medlemmarna om att de genom att skriva i tråden också kunde komma att bli citerade i min uppsats och att de i så fall skulle anonymiseras, men att det genom direktcitat alltid kan finnas en viss risk att någon skulle kunna hitta informanternas identitet. Det bör dock nämnas att alla medlemmar i gruppen kan se diskussionstråden och att de på så vis inte heller kan vara fullständigt anonyma. För mina informanternas anonymitet har jag också valt att inte använda mig av gruppens namn i denna uppsats samt inte avslöja ett exakt medlemsantal, men detta omöjliggör dock inte att någon ändå skulle kunna leta upp gruppen och detta är viktigt att ha i åtanke. När jag skapade mitt inlägg i

gruppen försökte jag att inte vara alltför ledande i mina frågor, samtidigt som det var viktigt att kommunicera vad jag sökte för typ av diskussion. Därmed skrev jag på följande vis:

Jag undrar vad ni har för erfarenheter av diskussioner om feminism här i [gruppens namn]! Upplever ni att det är svårt eller lätt att diskutera? Hur upplever ni tonen? Har ni exempelvis upplevt att det är skönt att kunna diskutera feminism med andra tjejer och icke-binära i en sluten grupp eller har ni erfarenheter av konflikter?

Inlägget genererade åtta relativt utförliga svar, och på vissa av svaren fanns också medhåll från andra medlemmar i form av antingen “likes” eller kommentarer. När någon skrev en kommentar “like:ade” jag denna direkt för att visa på min närvaro och att jag uppskattade deras deltagande, men jag höll mig annars på ett visst avstånd för att inte riskera att störa diskussionen. När jag övervakade förloppet av tråden kunde jag se att användarna höll på att skriva kommentarer och ville därmed inte riskera att de skulle ändra något innan de postat på grund av mitt deltagande. Jag upplevde helt enkelt att tråden fick en god mängd svar utan mitt ingripande och valde därför att inte ta för mycket plats själv. Som Martin Berg tar upp i *Netnografi. Att forska om och med internet* (2015:107) bör man i en fokusgruppintervju sträva efter en särskild balans; det är viktigt att man som moderator ständigt är närvarande för att diskussionerna ska kunna hållas igång, samtidigt som det är viktigt att deltagarna känner att de fritt kan diskutera sinsemellan. Jag var alltså närvarande, men med en viss försiktighet då jag inte ville riskera att störa intressanta diskussioner och tankar som medlemmarna delade med sig av.

Fokusgruppintervjuer utgör ett bra sätt att fånga upp en social dynamik och kan hjälpa forskaren att upptäcka sådant som inte fångats upp av hen själv, i exempelvis observationer (Berg 2015:106). Således utgör denna metod ett utmärkt komplement till mina andra metoder; till skillnad från observationen hjälper den mig att ta del av informanternas egna tankar och erfarenheter, samtidigt som den till skillnad från frågelistan också kan fånga upp sociala dynamiker. Min förhoppning var att det skulle bli intressanta diskussioner och att medlemmarna kanske också skulle diskutera med varandra. Även om jag från början hade hoppats på en högre grad av interaktion mellan deltagarna, upplevde jag ändå att svaren var intressanta och deltagarna

till viss del interagerade med varandra. Därmed är jag alltså relativt nöjd med diskussionstrådens resultat, även om det inte riktigt levde upp till mina ursprungliga förväntningar.

En möjlig nackdel med fokusgrupper just på Facebook är dock bristen på anonymitet (Berg 2015:104). Då öppet deltagande i en diskussionstråd inte passar alla (i en grupp med så många medlemmar kan man räkna med att många är s.k. "lurkers", dvs. personer som endast läser andras inlägg och inte själva skriver något) har jag kompletterat denna metod med en frågelista. Frågelistan bestod av sex frågor och dessa var samma typ av frågor som i diskussionstråden, men genom frågelistan fanns möjligheten att nå personer som inte skulle delta i en diskussionstråd och att deltagarna kanske överlag skulle våga vara mer öppna med sina tankar.

4.3 Frågelista

Frågelistan kan bidra till ett givande material då informanten, till skillnad från i en intervju, själv har möjlighet att välja hur den vill berätta och vad den vill fokusera på. På samma sätt kan det också för många kännas lättare att berätta om sådant som är mer personligt och som kan kännas svårt att prata om (i exempelvis en intervju). I jämförelse med en öppen fokusgruppdiskussion har frågelistan alltså fördelen att den låter informanten vara betydligt mer anonym. Det bör dock understrykas att det även finns nackdelar med frågelistan; exempelvis kan vissa människor uppleva svårigheter med att uttrycka sig i skrift och således kan deras svar bli mycket kortfattade eller till och med utebli (Hagström & Marander-Eklund 2005:16). Som tidigare nämnt är det på så vis bra att jag använt mig av flera olika metoder, så att det funnits möjlighet att väga upp nackdelarna hos en metod med fördelarna hos en annan. Jag vill understryka att medan jag förvisso stötte på problemet med kortfattade eller uteblivna svar, då jag fick bara fyra svar och de var alla relativt kortfattade, upplevde jag ändå dessa svar som givande och intressanta. De byggde alla på ganska negativa erfarenheter, och det kanske hade upplevts som svårare att uttrycka dessa i en öppen diskussionstråd. Därmed anser jag att svaren, trots att de inte riktigt levde upp till förväntan, är av intresse för min analys.

4.4 Självreflexiva tankar

Genom hela mitt fältarbete har det varit viktigt att vara självreflexiv och reflektera över min egen roll i fältet. Även om jag förvisso är en kvinna bland de kvinnor och icke-binära som befinner sig i mitt fält, har det varit viktigt att ha med mig att det inte nödvändigtvis innebär att jag och gruppmedlemmarna delar samma erfarenheter. Exempelvis är jag vit och universitetsstuderande, vilket givetvis påverkar den blick jag ser mitt fält genom och placerar mig i en privilegerad position. Jag vill dock undvika ett insiderepistemologiskt perspektiv - jag är som sagt kvinna, men det innebär inte att jag delar erfarenheter med alla kvinnor och att jag inte kan dela erfarenheter med personer som inte delar exempelvis min vithet. Som Bremer (2011:202f) nämner är detta synsätt problematiskt då det vilar på en idé om att alla inom en social grupp delar samma erfarenheter, och att dessa inte kan delas med personer inom andra grupper. Dock måste jag vara medveten om och reflektera kring exempelvis min vithet och vad denna kan innebära för de perspektiv jag ser världen genom. Som Sandell (2014:248) menar är kroppen och det egna jaget ständigt närvarande i fältarbetet, och således är det viktigt att reflektera över sin egen roll.

Då mitt fältarbete har bedrivits på Facebook har jag också behövt använda mig av mitt eget konto, vilket är något jag har reflekterat en del kring. Som Luh Sin (2015) nämner bör man noggrant tänka igenom användningen av sitt eget Facebook-konto när man bedriver forskning på plattformen, och vilka eventuella fördelar och nackdelar detta kan innebära. Min Facebook-profil är sedan tidigare relativt stängd för de jag inte är "vän" med, vilket jag ser som en fördel på sättet att mitt privata liv då inte kan störa eller vara i vägen i mitt fältarbete. Samtidigt kan användare jag inte är vän med se att jag har haft profilen i ett antal år, vilket jag anser kan skapa något mer trovärdighet än om jag till exempel hade skapat profilen i samband med fältarbetet.

5. Tidigare forskning

Inom den etnologiska forskningen finner vi framför allt under senare år en del forskning inriktad på internet. Exempelvis har Peder Stenberg (2011) genom deltagande observation undersökt meningsskapande i onlinerollspelet World of Warcraft. Vi finner också studier om andra former

av nät-communities såsom auktionssajten Tradera, vilken Cecilia Fredriksson (2010) med fokus på förtroende och tillit mellan användare undersökt genom deltagande observation. Vidare finner vi Anders Gustavssons (2010) observerande studie av svenska minnessidor för avlidna sällskapsdjur och hur sorgprocesser tar sig uttryck på dessa. Även andra former av communities med fokus på svåra livssituationer har studerats, vilket kan läsas om i Anna Johanssons (2010) avhandling om unga kvinnors menings- och identitetsskapande i samband med deras berättelser på diskussionsforum om självska debeteende. Den etnologiska forskningen om feminism online tycks än så länge vara ganska begränsad, men ett bidrag inom detta område är Jenny Gustavsson Paynes (2010) studie om mikroberättelser och meningskapande inom den svenska feministiska "bloggosfären". Med detta sagt kommer jag vidare i detta avsnitt att redogöra för tidigare forskning kring kvinnliga gemenskaper och feminism online, då jag anser att detta är av relevans för min undersökning.

Det har gjorts en hel del studier på kvinnliga gemenskaper online. I artikeln *Exploring breastfeeding support on social media* (2018) diskuterar Nicole Bridges, Gwyneth Howell och Virginia Schmied hur stöttning mellan ammande kvinnor tar sig uttryck i stängda Facebook-grupper med inriktning på amning. Artikeln är baserad på en etnografisk studie av 15 stängda Facebook-grupper med inriktning på amning och författarna kom fram till att dessa grupper tycks utgöra en viktig källa till stöd för medlemmarna. Vidare läsning om mödragemenskap på Facebook finner vi i Wendy K.Z. Anderson och Kittie E. Graces artikel *"Taking Mama Steps" Toward Authority, Alternatives, and Advocacy* (2015). Anderson och Grace undersökte Facebook-gruppen *Taking mama steps*, en s.k. "mamma-grupp", och fann att gruppen för många utgjorde en ingång till feminism och nya perspektiv på de auktoriteter man som mamma möter i olika sammanhang, men att det också fanns stora socio-ekonomiska skillnader mellan medlemmarna och att detta påverkade hur mycket plats medlemmarna vågade ta.

Om unga tjejers gemenskaper och konflikter på Facebook kan vi läsa i Debbie Ging och James O'Higgins Norman artikel *Cyberbullying, conflict management or just messing? Teenage girls' understandings and experiences of gender, friendship, and conflict on Facebook in an Irish second-level school* (2016). Ging och O'Higgins kom fram till att de konflikter som

informerarna berättade om ofta underskattades i sitt allvar och att många av informanterna inte identifierade sig som offer för nätmobbing när de upplevde otrevliga sociala situationer online, utan snarare som deltagare i konflikter och mindre allvarliga bråk. Artikelförfattarna menar att det finns idéer byggda på stereotyper som utmålar unga tjejer som antingen offer eller ”mean girls”, och att detta ger en onyanserad bild av unga tjejers vänskaper.

Om separatism på sociala medier kan vi läsa i Rosemary Clark-Parsons artikel *Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online* (2018) där hon diskuterar sin studie av den Philadelphia-baserade, separatistiska Facebook-gruppen *Girl Army*. Clark-Parsons fann att gruppen kunde betraktas som något paradoxal; samtidigt som gruppen syftade till att utgöra en trygg plats, innebar dess tekniska förutsättningar att medlemmarnas personliga integritet, vid delandet av personliga angelägenheter, inte garanterat kunde skyddas genom gruppen och att gruppen inte alltid utgjorde en trygg plats för alla, då exempelvis transmän tenderade att exkluderas. Även i Rosa Reitsamers artikel *Female Pressure: A translocal feminist youth-oriented cultural network* (2012) kan vi läsa om separatistiska, feministiska gemenskaper online. I artikeln diskuterar Reitsamer den studie hon genomfört gällande det feministiska online-DJ-nätverket *Female Pressure*. Reitsamer kommer i resultaten fram till att det inte finns total enighet om alla frågor inom gruppen och att olika feministiska idéer tenderar att vävas ihop snarare än att exempelvis andravågs-feminism och tredjevågs-feminism hålls strikt separata.

En annan artikel på temat feminism online är Shelley Budgeons och Frances Rogan artikel *The Personal is Political: Assessing Feminist Fundamentals in the Digital Age* (2018). I denna diskuterar de unga kvinnors relation till feminism och hur denna utspelar sig på sociala medier. Studien visade att sociala medier kunde utgöra en betydelsefull plattform för unga kvinnors möjligheter till politiskt deltagande, samtidigt som det även skedde ett reproducerande av traditionella könsstrukturer och en del av de ämnen som diskuterades sågs inte som ”de verkligt stora frågorna”. Julia Cook och Reza Hasmath hittade också liknande motsägelser när de undersökte feministiska Facebook-sidor, vilket de tar upp i artikeln *The discursive construction and performance of gendered identity on social media* (2014). I artikeln diskuterar de sin studie av 13 olika Facebook-sidor tillhörande den feministiska *Slut Walk*-rörelsen. Cook och Hasmath finner att det sker något paradoxalt på dessa Facebook-sidor; samtidigt som de grundar sig i

feministisk aktivism är traditionella könsnormer fortfarande närvarande, vilket syns genom uttalanden såsom ”Real men know that consent is sexy”.

Oana Crusmacs artikel *The Social Representation of Feminism within the On-line Movement “Women Against Feminism”* (2017) utgör ytterligare diskussion om hur kvinnors relationer till feminism utspelar sig online. Genom kvantitativ innehållsanalys av Tumblr-bloggen ”Women against feminism” diskuterar Crusmac de möjliga anledningarna till kvinnors deltagande i en antifeministisk online-rörelse och hur detta kan förstås i en postfeministisk kontext. Crusmac kommer fram till att rörelsen inte nödvändigtvis bygger på en brist på information om feminism, utan snarare på en starkt stereotyp uppfattning av den feministiska rörelsen, där feminismen exempelvis uppfattas som ”manshat” eller som ett sätt att se sig själv som offer, och där feminismen anses ha spelat ut sin roll.

Som ovanstående forskningsöversikt visar, finns det en hel del forskning om feminism och separatistiska gemenskaper på digitala plattformar. En del av studierna har dessutom undersökt just Facebook-grupper på olika vis, men skiljde sig från det jag vill fokusera på i min uppsats genom att ingen av dem var i närheten av den storlek som min undersökta grupp med sina över 100 000 medlemmar är. Majoriteten av dessa grupper var dessutom skapade i samband med studierna och således utgjorde de inte samma typ av fritt diskussionsforum som min undersökta grupp gör. På samma sätt skiljer sig gruppen från de andra undersökta digitala platserna genom faktumet att den inte har en lika tydlig inriktning på ett särskilt ämne eller intresse, utan utgör en digital plats för diskussioner om i stort sett vilka ämnen som helst, där medlemmarnas främsta gemensamma nämnare är att de inte är män. Förvisso diskuterar Clark-Parsons (2018) artikel gruppen *Girl Army*, vilken har en hel del likheter med min undersökta grupp men som är betydligt mindre i storlek och dessutom är baserad i USA.

På detta vis kan min undersökning bidra med ny kunskap; enligt mina undersökningar finns det i nuläget ingen forskning om svenska, stora separatistiska Facebook-grupper. Majoriteten av forskningen jag hittade befann sig inte i en svensk kontext, och det blir givande att undersöka diskussionerna i min valda grupp för att få en bättre bild av hur dessa digitala gemenskaper ter sig i Sverige och hur ämnet feminism behandlas på en sådan digital plats i en

svensk kontext. Förhoppningsvis kan min undersökning bidra med något nytt till fältet, och öppna upp för nya perspektiv på digitala diskussioner om feminism.

6. Teoretiskt ramverk

En betydelsefull del av min valda teori utgörs av Sara Ahmeds orienteringsbegrepp (Ahmed 2006:52ff). Begreppet befinner sig inom Ahmeds queera fenomenologi och fokuserar på hur vi skapar en uppfattning och förståelse av vår omvärld genom våra kroppar, tid och rum samt ting och andra människor. Mitt fokus kommer här att ligga på det rummen och andra människor betyder för våra möjligheter till orientering.

Vidare befinner sig en del av min valda litteratur inom feministisk teori, med fokus på feminism som aktivism och rörelse. Först vill jag introducera Sara Ahmeds idé om den feministiska glädjedödaren och om de reaktioner och det motstånd feministen tenderar att mötas av. Sedan kommer jag att röra mig vidare mot teorin om postfeminism - idén om en motsägelsefull samtida form av feminism, där feminismen både framhävs och förkastas.

6.1 Orientering

En viktig del av mitt teoretiska ramverk är det fenomenologiska begreppet *orientering*. Fenomenologins fokus ligger på människors konstruktioner, erfarenheter och förståelser av verkligheten, och hur dessa sker i ett socialt samspel (Högström 2017:55). Det är alltså denna teoretiska kontext orienterings-begreppet befinner sig inom, men vidare är det viktigt att nämna att det framför allt är en central del i Sara Ahmeds queera fenomenologi. Denna kan beskrivas som en gren inom fenomenologin där Ahmed tar utgångspunkt i att våra förståelser av verkligheten grundar sig i våra kroppar och den platsen de tar. I centrum är dessa kroppars olika förutsättningar och hur dessa påverkar förmågan att ta plats i olika rum. Ahmeds fenomenologi har alltså också en kritisk blick, som är knuten till queerteori, postkolonial teori och feministisk teori (Högström 2017:66ff).

Mitt huvudsakliga fokus inom denna teori kommer som sagt vara orienterings-begreppet, som jag nu kommer att gå in på närmare. Som sagt utgår Ahmed ifrån tanken att vår uppfattning om världen grundar sig i våra kroppar. Hon menar att våra kroppars orientering, det håll vi vänder oss mot och genom vilket vi gör vår omvärld begriplig, i rummet och tiden innebär att vissa människor och ting blir synliga för oss och att våra möjliga ageranden också styrs av denna orientering. Ahmed menar också att kroppar skapas genom orienteringen mot andra kroppar och vad som är inom räckhåll för oss. I social interaktion och delandet av ett rum sker alltså en orientering som formar våra kroppar och vårt möjliga agerande (Ahmed 2006:52ff).

För att vidare förstå begreppet orientering är det viktigt att ta upp Ahmeds tankar kring linjer och stigar. När vi orienterar oss i rummet och upprepade gånger väljer att röra oss i en särskild riktning skapas linjer i denna riktning, som kan liknas vid en upptrampad stig. En stig skapas genom att människor regelbundet går i en särskild riktning, och människor går på stigen på grund av att den är upptrampad och ger riktning. När vi upprepat orienterar oss i en särskild riktning skapas alltså en linje för hur vi bör agera och ta plats i rummet, och när vi går i denna riktning kan vi bekvämt känna oss hemma i rummet, likt bekvämligheten i att följa en redan upptrampad stig. Således finns det en form av belöning av att följa dessa linjer, och därmed också en press att göra detta (Ahmed 2006:16f). Om det finns belöning i att följa linjerna är det också relevant att fråga vad som händer när man inte kan det. Ahmed talar här om desorientering - känslan av att inte känna sig hemma i rummet och inte kunna ta plats på samma villkor som andra kroppar, en känsla hon beskriver som obehaglig och splittrande. Hon menar att detta inte bara har att göra med den egna kroppen, utan också med rum då dessa formas mer av vissa kroppars orienteringar än andra, vilket för oss tillbaka till den upptrampade, formade stigen. Exempelvis kan många människor uppleva desorientering i en värld präglad av vithetsnormen, patriarkatet och heteronormen (Ahmed 2006:158ff).

Ahmeds teori om orientering har möjliggjort en givande analys av mitt material, där jag med hjälp av den har kunnat identifiera hur medlemmar i den undersökta gruppen begripliggör och tar plats i det rum gruppen utgör genom diskussioner om feminism. Detta har gjorts genom att undersöka vilka olika feministiska positioner medlemmarna kan orientera sig i riktning mot eller bort ifrån, och vilka möjliga linjer som kan identifieras i diskussionerna. Just *positioner* är

det begrepp jag har valt att använda mig av i denna uppsatsen när jag talar om vad man kan orientera i riktning mot eller ifrån. Jag talar här om position som en samling egenskaper eller åsikter som man kan välja att själv inta eller placera andra personer i.

6.2 Den feministiska glädjedödaren

I *Att leva feministiskt* (2017) diskuterar Sara Ahmed feministisk teori med utgångspunkt i det vardagliga livet. Ahmeds feministiska teori bygger på intersektionalitet och tanken om att man inte föds till kvinna, utan att detta är något man blir tilldelad att bli (Ahmed 2017:25). När hon talar om kvinnor inkluderar hon därmed även transkvinnor, och utgår ifrån fler maktmässiga faktorer än endast genus.

Ahmed diskuterar den ständiga kamp som feminismen innebär och hur man som feminist tvingas inse att det man kämpar för är något som vissa inte upplever existera (Ahmed 2017:16). Detta faktum berättar något om det motstånd feministen möter i sitt engagemang mot orättvisa. Ahmed talar om "att bli problemet". När man väljer att inte blunda för de orättvisor som finns i vår omgivning och istället väljer att prata om dem, synliggörs dessa för de som inte tidigare har uppfattat dessas existens. Problem som sexism och rasism börjar alltså existera för vissa människor i samband med att någon annan väljer att ta upp dem, då dessa människor kan passera i livet utan att beröras av dessa problem. Detta innebär att den som tar upp ett problem tenderar att betraktas som problemet, och att det därmed kan finnas ett antagande om att problemet ska försvinna om den som pratar om det bara försvann eller valde att vara tyst. Det tenderar alltså att skapas en bild av feministen som en överdrivande och sensationslysten figur, som är ute efter att skapa problem för andra (Ahmed 2017:51).

Här kommer det som Ahmed kallar *den feministiska glädjedödaren*¹ in. Ahmed tar upp ett exempel från vardagen här - hon berättar om en vanlig familjemiddag där hela familjen har samlats för att ha trevligt tillsammans. Någon säger något som kan uppfattas som problematiskt ur ens feministiska perspektiv men man väljer att inte "förstöra den goda stämningen". När det

¹ Det bör nämnas att detta begrepp kan användas i en positiv bemärkelse för att tala om sig själv eller någon som en person som vågar påtala problem och skapa dålig stämning. I min uppsats kommer jag dock använda ordet för att beskriva någon som av andra endast uppfattas som skaparen av dålig stämning, och därmed använder jag ordet i dess mer negativa bemärkelse.

fortsätter säger man till slut ifrån, vilket leder till en allt mer hetsig diskussion där man blir den som förstör stämningen genom att säga emot - glädjedödaren. Omgivningen uppfattar en som överkänslig och konfliktsökande. Ahmed beskriver det som att det skapas spänningar, som uppfattas som orsakade av glädjedödaren, och att man som glädjedödare ställer sig ivägen för ett *vi*, som upprätthålls genom att vissa saker inte pratas om (Ahmed 2017:51).

Feministen blir alltså en glädjedödare, som anses ständigt leta efter fel och som själv blir felet när hen påtalar dessa. Som Ahmed nämner leder detta till en frustration som också förstärker bilden av den arga feministen. När glädjedödaren blir upprörd och reagerar avfärdas hen som överkänslig eller till och med otrevlig, eftersom att hen säger ifrån mot andra även om det leder till obekvämheter (Ahmed 2017:52f).

Vi kan också förstå glädjedödaren genom Ahmeds tankar kring "egensinniga flickor". Ahmed menar att flickor med en stark egen vilja tenderar att beskrivas som egensinniga, medan pojkar med samma egenskap inte beskrivs på samma sätt. Detta på grund av att stark egen vilja faller utanför normen för hur flickor väntas bete sig, medan pojkar förväntas ha en egen vilja på ett helt annat vis (Ahmed 2017:82). Att vara feminist, glädjedödaren, blir på så vis ännu mer provocerande för omvärlden - man blir betraktad som en egensinnig flicka, och inte i positiv bemärkelse. Ahmed talar också om egensinnighet som en egenskap som anses rättfärdiga bestraffning och våld, som något som måste disciplineras. Feminismen blir på så vis präglad av en olydnad och kan betraktas som upprätthållen av kvinnor som "vill för mycket" - något som återigen skapar bilden av feminister som orsaken sitt eget problem (Ahmed 2017:87ff). Med detta i bakhuvudet kan vi förstå hur det motstånd feminister möter blir näst intill oundvikligt i en patriarkal samtid - det finns helt enkelt en idé om att denna typ av egensinnighet bör disciplineras.

Att analysera mitt material med hjälp av den feministiska glädjedödaren som begrepp har jag kunnat identifiera vad vissa medlemmar uppfattar som en extrem typ av feminist, och vidare förstå hur denna position blir något för vissa medlemmarna att orientera sig bort ifrån.

6.3 Postfeminism

För att vidare förstå hur feminism kan ta sig uttryck i vår samtid vill jag diskutera begreppet *postfeminism*. Begreppet har kommit att användas på ett antal olika vis; det har använts för att beskriva en form av postmodern feminism som utmanar samtida hegemonier, men det har även använts för att beskriva en slags motreaktion mot feminismen, där feminismen beskrivs som överflödigt eller som ansvarig för samtida kvinnors olycka. Rosalind Gill och Christina Scharff (2011:3f) menar att den sistnämnda definitionen ringar in något viktigt i vår samtid genom att fokusera på motreaktionen mot feminism, men att den missar det mest centrala för den samtida diskursen kring feminism - nämligen en sammanflätning av feministiska och anti-feministiska idéer. De beskriver postfeminismen som en form samtidigt av görande och o-görande av feminismen, där kvinnor erbjuds vissa former av frigörelse på samma gång som de fråntas andra former av frihet och möjlighet till feministiska framsteg. Exempelvis menar de att det inom postfeministiska diskurser ofta lyfts fram en valfrihet kring den egna kroppen gällande exempelvis utseende, där kvinnan lyfts som subjekt istället för objekt. Samtidigt rör sig denna valfrihet fortfarande inom hårt avgränsade normer, byggda på ojämlikhet och exkludering av kroppar som inte passar in, exempelvis i den vita medelklassen (Gill & Scharff 2011:3f).

Postfeminismen kan alltså förstås som en paradoxal samling idéer, präglad av en tanke om "empowerment" och kvinnlig frigörelse men som samtidigt motverkar feministiskt framåtskridande. Med hjälp av teorin om postfeminism har jag kunnat identifiera och vidare förstå olika feministiska positioner i mitt material, och förstå den motsägelsefullhet som dessa i vissa fall bär på.

7. Analys

7.1 Positioner på ett feministiskt spektrum

Att orientera sig i rummet och tiden är att göra världen begriplig. Genom att vi i denna orientering vänder oss i olika riktningar blir olika ting och människor synliga för oss, och detta innebär också att olika ageranden och interaktioner möjliggörs. Vid delandet av ett rum och den sociala interaktion som sker inom rummet formas således vi och vårt möjliga agerande (Ahmed

2006:52ff). För att förstå den orientering som sker i samband med diskussioner om feminism i den undersökta gruppen kommer jag i följande avsnitt undersöka vilka feministiska positioner som medlemmarna skapar genom gruppens diskussioner och som därmed är möjliga att bli positionerad i vid deltagande i dessa diskussioner.

Jag vill inleda med att ta upp några utmärkande delar av min observation. Observationen undersöker tre diskussionstrådar i gruppen, vilka alla fokuserade på varför man som kvinna inte vill kalla sig själv feminist. Bland trådarnas sammanlagda 462 kommentarer lade jag särskilt märke till att det ofta talades om en "extrem feminism". I vissa fall argumenterades det för att man kunde inta en feministisk position utan att vara "extrem". Det underströks exempelvis att "det finns extremister inom allt" och att man som feminist inte behöver dela åsikter med "de extrema" för att kalla sig själv feminist. I denna typ av argument tycks det alltså finnas en idé om någon form av "lagom" feministisk position, som är eftersträvansvärd, samtidigt som det också framträder en bild av en feministisk position som anses extrem.

Med detta som bakgrund vill jag diskutera hur den sistnämnda positionen också framträder i andra delar av mitt material. I en av deltagarnas svar i min frågelista framkom en del tankar kring "manshatare". På frågan "Hur upplever du tonen i diskussionerna? Upplever du att alla är välkomna att delta?" svarade deltagaren följande:

Nej, alla är absolut inte välkomna, bara de som är manshatare. (Citat 1)

I svaret blir det tydligt att deltagaren inte upplever gruppen som en välkomnande miljö för alla, utan att gruppen istället endast välkomnar de som hen anser är manshatare. Det är också tydligt att det finns en negativ ton i svaret - manshatare är oftast inget ord man tenderar att använda för att beskriva sig själv, utan kan i detta sammanhang snarare förstås som ett skällsord. Positionen manshatare, precis som andra beskrivningar av "extremfeminister", blir därmed snarare en position man placerar andra i och orienterar sig bort ifrån. Denna position kommer jag alltså fortsättningsvis att tala om som *manshataren*.

Om vi föreställer oss dessa positioner på ett spektrum kan vi placera manshataren i den ena änden av detta. Vad finner vi då i andra änden? I mitt fältarbete lade jag märke till att de som argumenterade mot feminism ofta bemöttes av olika former av skambeläggande. Det kunde

handla om saklig argumentation, vars syfte tycks vara att utbilda den som uppfattas som okunnig, men det kunde också vara mer aggressiva former av argumentation eller till och med förlöjligande såsom skrattande emojis. De som antingen själva placerar sig i positionen "anti-feminist" eller som placeras där av andra möter alltså en hel del kritik. Nedan visar jag två svar i min diskussionstråd som vidare kan ge oss en inblick i denna position. Jag startade tråden med att fråga om hur medlemmarna upplever diskussionsklimatet när feminism utgör samtalsämnet.

Helt klart svårt att diskutera här, men det beror mer på att när feminism tas upp så är det alltid i samband med tragik, någons dåliga uttalande, eller så ifrågasätts folks tro, livsstil osv osv på ett aggressivt sätt. Ofta är det frågor som "varför är du inte feminist?" Och svarar någon att de inte är det så möts de inte med en diskussion som är produktiv och sansad. Det är skönt att kunna diskutera i slutna forum men denna gruppen är inte ett sådant forum. Det är sällan diskussioner här där som handlar om hur vi skall leva och jobba för att verkligen uppnå jämställdhet, ofta är det bara trådar som går ut på att skamma folk. (Citat 2)

Det känns skönt att kunna föra en diskussion utan att män lägger sig i och tar över. Däremot upplever jag att alla har väldigt starka åsikter, oavsett [om] man är för eller emot feminism. Det blir mycket pajkastning från båda sidor. Det finns väldigt mycket fördomar och okunskap hos antifeminister (både här och i samhället överlag), t.ex. att feminister hatar alla män och inte rakar sig, många vill/vågar inte förknippas med det. (Citat 3)

I det första av de ovan nämnda citaten riktar deltagaren kritik mot sättet att bemöta varandra. Hen menar att diskussionerna inte nödvändigtvis bidrar till att uppnå en högre grad av jämställdhet, utan att de snarare bara blir ett verktyg för skambeläggande av andra. Hen nämner den typen av diskussioner som jag har observerat, det vill säga trådar som diskuterar varför man väljer att inte kalla sig feminist, och menar att de som inte identifierar sig som feminister möts av hetsiga och icke-produktiva diskussioner. Här framträder kanske en icke-feministisk position snarare än anti-feministisk position fram. Vi kan givetvis inte veta om de som deltagaren talar om identifierar sig som anti-feminister, det vill säga att de ställer sig direkt emot feminism, eller om de bara väljer att inte kalla sig själva feminister, utan att nödvändigtvis vara direkta motståndare till feminism. Jag vill dock hävda att anti-feminist och icke-feminist inte behöver

vara exakt samma position, och att detta är något som kan vara av vikt att bära med sig i denna analys. Det finns en skillnad mellan att välja att direkt ställa sig emot feminism och på olika vis motarbeta denna och att inte vilja inta en feministisk position av olika anledningar. Att inte vara villig att placera sig själv i en särskild position kan förvisso tyda på någon form av motstånd, men det kan också vara en fråga om att man inte är intresserad av frågan eller villig att ta ställning, till skillnad från att ta ställning emot något. Av denna anledningen kommer jag härnäst tala om denna position som *icke-/anti-feministen*.

I citatet vill jag dock hävda att bilden av de som skambelägger icke-/anti-feminister nästan blir tydligare än den av icke-/anti-feministen. Till skillnad från citatet där deltagaren använde sig av ordet "manshatare" för att beskriva feminister hen ansåg extrema, ser vi här en något mer nyanserad bild av den "feministiska sidan" av diskussionerna, även om detta fortfarande inte kan anses vara en positiv bild. Som sagt menar deltagaren att diskussionen icke-/anti-feminister möts av inte är sansad eller produktiv, utan snarare syftar till att skambelägga och inte att åstadkomma verklig samhällsförändring. Således skapas en feministisk position präglad av någon slags hetsighet och sensationslystnad, där man inte försöker bedriva verkligt jämställdhetsarbete utan snarare bara önskar att skambelägga andra och skapa dramatiska situationer. Denna position kommer jag fortsättningsvis att tala om som *den skambeläggande feministen*.

Den icke-/anti-feministiska positionen framträder mer tydligt i det andra citatet, där deltagaren menar att det finns mycket fördomar och okunskap gällande feminism hos icke-/anti-feminister. Hen nämner att det kan handla om att man som anti-feminist tror att feminister hatar män eller inte rakar sig, och att det är något man inte vill eller vågar förknippas med. Här tydliggörs alltså positionen icke-/anti-feminist som präglad av fördomar och okunskap, som antingen inte är tillräckligt modig för att alliera sig med den feministiska rörelsen eller som bara hindras av sin okunskap.

De ovan nämnda positionerna, dvs. manshataren, den skambeläggande feministen och icke-/anti-feministen, är de som jag tydligast kunnat identifiera i mitt material. De har alla gemensamt att de befinner sig i ytterkanterna av det feministiska spektrum som jag tidigare talade om, och att de alla är positioner som man orienterar sig bort ifrån och placerar andra i

snarare än sig själv. De positioner som på olika vis förknippas med att vara feminist, dvs. manshataren och den skambeläggande feministen, kan förstås i ett vidare perspektiv genom Sara Ahmeds begrepp *feministisk glädjedödare*.

Ahmed beskriver den feministiska glädjedödaren som den som genom att påtala strukturella problem anses "förstöra god stämning" och vara överkänslig, konfliktsökande och sensationslysten, och genom detta skapa spänningar i gemenskapen. Vidare tenderar den feministiska glädjedödaren att betraktas som skaparen av sitt eget problem, och på så vis blir glädjedödaren uppfattad som själva problemet. Detta då andra människor kan uppfatta de problem som den feministiska glädjedödaren påtalar som icke-existerande. Således kan den som påtalar problemet betraktas som roten till det, och genom detta ses som någon som är ute efter att skapa problem för andra (Ahmed 2017:51ff).

Både manshataren och den skambeläggande feministen, två positioner jag har funnit i mitt material, har mycket gemensamt med den feministiska glädjedödaren, genom sättet de anses vara skapare av problem för andra. Manshataren, som av vissa tycks betraktas som den allra mest extrema sortens feminist, blir som benämningen tyder på ett problem för män. Manshatarens påstådda hat tycks dock inte anses vara något som utvecklats på grund av patriarkatet eller något i mäns beteende, utan snarare på grund av manshataren själv. Detta då ordet manshatare generellt sett har en negativ klang där ordet "hat" tyder på att männen är offer, och manshataren är förövare. De som påtalar patriarkala problem som de genom att vara icke-män² utsätts för på ett eller annat sätt, uppfattas alltså istället som de som utsätter andra (dvs. män) för problem, genom att problemen de påtalar inte anses verkliga och detta därmed istället uppfattas som ett omotiverat hat mot män.

Manshataren blir således ett slående exempel på "att bli problemet", såsom Ahmed talar om (Ahmed 2017:51). Den som av andra placeras i positionen manshatare uppfattas alltså inte påtala ett problem, utan istället skapa problemet själv genom sitt uppfattade hat. Citat 1, där

² Då gruppen jag undersökt riktar sig till kvinnor och icke-binära (där icke-binära fungerar som en form av paraplybegrepp där alla som inte definierar sig som kvinna eller man inkluderas) kommer jag att använda mig av termen "icke-män" i syfte att inkludera alla som kan vara medlem i gruppen. Ordet "icke-män" blir praktiskt i sammanhanget, men jag har också reflekterat kring att det också kan finnas en viss problematik i det. Detta då det tenderar att skapa kategorierna "män" och "de där andra", och män därmed blir normen som alla andra identiteter skapas mot. Detta anser jag är ett problem, men jag tycker att det i detta fallet väger tyngre att ha ett språk som är inkluderande och därmed har jag i brist på bättre alternativ valt att tala om icke-män i min text.

informanten menar att alla absolut inte är välkomna i gruppen och bara manshatare är det, kan ses som ett exempel på detta. Istället för att det eventuella problemet som den uppfattade manshataren tar upp hamnar i fokus, blir istället denna personens uppfattade dåliga attityd som uppmärksammas. Vidare kan vi förstå bilden av manshataren som hatisk genom den frustration som Sara Ahmed nämner; den frustration som skapas genom att man blir avfärdad som glädjedödare innebär också att man kan uppfattas som arg och till och med otrevlig, eftersom att man skapar obekvämheter hos andra genom att påtala problem som de inte vill erkänna existensen av (Ahmed 2017:52f). Att uppfattas som arg och frustrerad kan alltså också bidra till att ytterligare stärka bilden av feminister som hatiska, särskilt med tanke på att arga kvinnor med starka viljor riskerar att uppfattas som avvikande och "egensinniga" som Ahmed (2017:82) beskriver.

I fallet med den skambeläggande feministen ser vi en liknande situation, men som kan förstås genom ytterligare en dimension. Likt manshataren betraktas den skambeläggande feministen som konfliktsökande och som en skapare av sociala spänningar och obekvämheter - en feministisk glädjedödare. Den skambeläggande feministen kan dock också förstås genom ett postfeministiskt perspektiv. Rosalind Gill och Christina Scharff beskriver postfeminismen som en sammanflätning av feministiska och anti-feministiska idéer. Kvinnor erbjuds vissa former av frigörelse samtidigt som de fräntas andra möjligheter, och postfeminismen blir på så vis ett slags görande och o-görande av feminismen som sker parallellt (Gill & Scharff 2011:3f). På samma sätt som postfeminismen är paradoxal är även positionen som den skambeläggande feministen det. Denna position kan betraktas som motsägelsefull just med tanke på att den bygger på att man säger sig vara feminist men samtidigt skambelägger andra kvinnor som väljer att inte kalla sig själva feminister eller som inte anses göra feminism på rätt vis, snarare än att verkligen arbeta för jämställdhet såsom nämns i citat 2. Det kan alltså ses som ett slags paradoxalt görande och o-görande av feminismen, där man genom sitt skambeläggande av andra kvinnor kan ifrågasättas i sin feminism. Vad det egentligen innebär att arbeta för verklig jämställdhet nämns dock inte, men kan möjligtvis kopplas till någon form av "lagom" feminism, som jag tidigare nämnde. Detta "lagom" kommer jag dock diskutera mer djupgående i nästa analyskapitel.

Vidare vill jag hävda att den skambeläggande feministen kan förstås som en glädjedödare som anses skapa problem för andra kvinnor, snarare än för män. Den skambeläggande feministen lägger i detta fallet inte skam på män för att de inte är feminister, vilket givetvis kan förklaras av faktumet att män inte befinner sig i gruppen. Den skambeläggande feministen anses istället placera skuld på andra kvinnor - mer specifikt på de kvinnor som inte vill inta en feministisk position. Således kan denna position förstås som en glädjedödare som riktar sig mot kvinnor istället för män. Som skambeläggande feminist blir man alltså placerad i en motsägelsefull position, där vissa handlingar gör en till en god feminist (exempelvis att argumentera för en feministisk ställning) och vissa till en dålig (exempelvis hur man argumenterar, att anses skapa problem för andra kvinnor).

Vi kan även få ett vidare perspektiv på icke-/anti-feministen genom postfeminismen. Denna position innebär en form av motreaktion mot feministiska idéer, samtidigt som denna motreaktion kanske inte nödvändigtvis innebär att man motsätter sig alla former av feministiska framsteg. Bilden av anti-/icke-feministen som kan ses i mitt material är till stor del präglad av en idé om att hen har missuppfattat något eller lider av okunskap. Detta kan bland annat ses i citat 3, men är även tydligt i följande citat från min diskussionstråd:

Tror folk är rädda att kalla sig själva feminister för den bilden dom har av feminism. (Citat 4)

Jag valde att följa upp detta svar genom att skicka ett meddelande till informanten, där jag frågade om hen kunde berätta lite mer om vad hen menade med "bilden dom har av feminism". Då svarade informanten följande:

Hey, när jag skrev att jag tror folk är rädda för att kalla sig själv feminister så menade jag att dom tror att dagens feminister driver ett manshat i stället för att förstå att det handlar om att saker och ting ska vara jämställt mellan könen. (Citat 5)

Detta svar kan ge oss en vidare förståelse för den icke-/anti-feministiska positionen. När man placeras i denna position innebär detta alltså att man anses missuppfattat något och att man förknippar feminism med något extremt och negativt, istället för att förstå att det handlar om jämställdhet. Jag tolkar också dessa två citat som att informanten menar att icke-/anti-feminister

egentligen kan instämma med feministiska idéer men att de har en felaktig bild och därmed inte vill förknippas med den feministiska rörelsen. Det är här jag vill dra en parallell till postfeminismen - denna position kan förstås som präglad av ett görande och o-görande av feministiska idéer. I citatet där en informant skriver om manshatare med en negativ ton bör det exempelvis nämnas att hen aldrig nämner ordet "feminist", utan endast fokuserar på det som anses extremt. Informanten säger aldrig att hen motsätter sig feminister, utan nämner bara vad hen uppfattar som manshatare. Vissa ideal som har en feministisk grund kanske uppfattas som så självklara att man inte lägger märke till dessa, såsom att kvinnor kan ha karriärer eller att kvinnor bör få lika lön som män. Medan informanterna inte nämner denna typen av frågor och jag därmed inte med hundra procents säkerhet kan fastställa att de instämmer i dessa ideal, tenderar dessa som sagt att betraktas som självklarheter i de flesta unga kvinnornas liv idag. Att dessa frågor inte nämns, utan att det istället är just det "extrema" (såsom "manshat") som uppmärksammas, kan också tala för hur de tas för givet. Denna position kan alltså anses präglad av att man betraktar vissa feministiska idéer som extrema och överflödiga, samtidigt som man inte nödvändigtvis motsätter sig alla grundläggande feministiska ideal, med tanke på att fokus ligger just på vad som anses vara extremt idag. Det blir alltså en form av sammanflätning av feminism och anti-feminism, där vissa former av frigörelse kanske välkomnas medan andra förkastas, precis så som Gill och Scharff (2011:3f) beskriver postfeminismen.

Sammanfattningsvis har jag alltså i mitt material identifierat tre huvudsakliga feministiska positioner som medlemmarna skapar och orienterar sig bort ifrån. Dessa positioner, dvs. icke-/anti-feministen, den skambeläggande feministen och manshataren, fungerar alla som positioner man placerar meningsmotståndare i, snarare än som något man identifierar sig själv med. Genom att undersöka dessa positioner med hjälp av begreppet "feministisk glädjedödare", men också genom postfeminism, har jag kunnat få en mer djupgående förståelse kring varför dessa blir positioner att orientera sig bort ifrån snarare än i riktning mot. I nästa kapitel kommer jag gå in på hur dessa positioner skapar linjer för agerande i gruppen och hur dessa skapar orientering och desorientering.

7.2 Linjer och desorientering

I föregående kapitel redogjorde jag för de tre huvudsakliga positioner som jag funnit i mitt material. I följande kapitel kommer jag nu att diskutera hur dessa positioner vidare kan hjälpa oss att förstå den orientering som sker i gruppen och hur dessa skapar linjer och riktningar för hur man bör agera och ta plats i gruppen, samt vad som sker när man inte följer dessa.

Som jag tidigare nämnt fann jag tre positioner som gruppmedlemmarna orienterade sig bort ifrån; manshataren, den skambeläggande feministen och icke-/anti-feministen. Dessa positioner har alla två saker gemensamt - de förknippas med något negativt och är således positioner man placerar andra i snarare än sig själv, och dessutom befinner sig alla positionerna i ytterkanterna av ett föreställt feministiskt spektrum. Få människor skulle placera sig själva i positionen "arg manshatare" eller "okunnig anti-feminist", och därmed kan vi förstå att positionerna fungerar som något man orienterar sig bort ifrån och inte mot. I mitt material kan jag alltså främst se hur man orienterar sig genom att konstatera vilka riktningar andra går i. Andra personers riktningar blir på så sätt ett verktyg för att orientera sig i rummet, och fokus ligger på dessa snarare än på ens egna riktning. Exempelvis blir placerandet av någon annan i positionen icke-/anti-feminist blir på så vis ett sätt att orientera sig, istället för placerandet av sig själv i positionen "feminist". Man kartlägger alltså andras riktningar och orienterar sig med hjälp av dessa istället för att tydligt bestämma sin egen. Detta då man orienterar sig bort ifrån något snarare än i riktning mot något.

Som Ahmed nämner formas vi och vårt handlingsutrymme av orienteringen mot de människor och ting som finns inom räckhåll för oss (Ahmed 2006:52ff), och när vi upprepade gånger orienterar oss på ett särskilt vis och rör oss i en särskild riktning i rummet skapas linjer. Dessa linjer liknar Ahmed med stigar - de skapas genom att människor regelbundet rör sig i en särskild riktning och de uppehålls genom att de är upptrampade sedan tidigare och därmed hjälper oss att få riktning. Linjer ger en riktning för hur vi bör agera och ta plats, och när vi följer dessa linjer kan vi vänta oss att känna oss "hemma" i rummet och därmed agera på sättet som uppfattas korrekt där (Ahmed 2006:16f).

Genom att undersöka de positioner gruppens medlemmar orienterar sig emot har jag också kunnat urskilja en central linje i gruppen. Eftersom att de tre positioner jag identifierade

alla fungerar som något man orienterar sig bort ifrån, blir det intressant att titta närmare på vilka positioner som inte nämns. Då orienteringen sker just bort ifrån och inte i riktning mot positionerna, kan de positioner som inte nämns bli de önskvärda att placera sig själv i. De tre identifierade positionerna som orienteringen sker emot befinner sig som sagt i ytterkanterna av ett spektrum - de betraktas alla som extrema på ett eller annat vis. I och med detta blir det givande att reflektera kring mitten av detta spektrum. En av mina informanter reflekterade också kring detta feministiska spektrum när jag i en uppföljningsintervju frågade om hen upplevde en polarisering i gruppen, vilket kan läsas i följande citat:

Om det finns en tydlig uppdelning mellan feminister och icke-feminister:

Personligen anser jag att det är ett spektrum beroende på både ens värderingar och ens handlingar. Dessa nyanser går dock ofta förlorade i diskussioner då man pressas till att ta en sida. Jag tror inte det är många som vågar ge sig in i diskussioner i [gruppens namn] av rädsla för påhopp utan att det är ett ämne man verkligen brinner för. Så för att sammanfatta : jag tror att det finns de som befinner sig någonstans mittemellan men att eftersom det i [gruppens namn] finns en tydlig uppdelning mellan feminister och icke-feminister håller de sig utanför trådar där feminism diskuteras. (Citat 6)

Informanten menar att det finns en tydlig uppdelning i gruppen mellan feminister och icke-feminister och att detta kan innebära en press att välja sida när man ger sig in i en diskussion. Hen tror vidare att detta innebär att många som befinner sig i mitten av detta spektrum därmed inte vågar delta och att de personerna på så vis inte syns, och det således stärker bilden av två tydliga sidor. Detta ligger i linje med vad jag lagt märke till i resterande delar av mitt material - de som syns och tar plats anses av mina informanter befinna sig i ytterkanterna av spektrumet. I de tidigare nämnda citaten har dessa ytterkanter flera gånger tagits upp, då man exempelvis har talat om manshatare, okunniga icke-/anti-feminister eller bara om två tydliga sidor av diskussionerna. Om att befinna sig i mitten av detta spektrum innebär, som jag tidigare nämnt, att man orienterar sig efter en central linje i gruppen finner vi något som kanske kan anses lite märkligt - nämligen att man då inte tar plats eller syns. Att vara "lagom" mycket feminist blir ett möjligt ideal, men detta kan ändå innebära att man inte vågar delta i diskussioner, och att kanske till och med majoriteten av gruppens medlemmar undviker att ta

plats. Det bör dock nämnas att bilden av lagom givetvis kan variera mycket från person till person, och att de som väljer att delta i diskussionerna och som placeras i ytterkanterna av sina meningsmotståndare också kan anse sig ha "lagom" åsikter snarare än extrema och uppseendeväckande sådana. Skillnaden är dock att de genom sitt deltagande riskerar att bli fråntagen sin "lagomhet" av någon annan, och att de därmed riskerar att uppleva desorientering. Vad detta innebär kommer jag snart att återkomma till. Jag vill här helt enkelt konstatera att valet att inte delta tycks vara kanske den säkraste vägen till att behålla sin orientering i detta rum. Att inte synas och ta plats blir det enklaste sättet att passa in, eftersom att det innebär att ingen kan frånta en ens orientering och trygghet i rummet. Detta kan också förstås genom faktumet att orienteringen huvudsakligen sker genom att medlemmarna orienterar sig bort ifrån de positioner de anser negativa och att man placerar andra i dessa positioner. Genom att delta riskerar man alltså att placeras i positioner man kanske inte identifierar sig med eller tycker om.

Ahmed talar om att det finns en belöning i att orientera sig efter existerande linjer och även en press att göra detta. Genom att följa linjer tenderar man att känna sig hemma och bekväm - trygg med sig själv och sin omgivning (Ahmed 2006:16f). Men om man blir belönad när man följer linjerna, vad händer när man inte gör det? Att inte följa linjerna kan innebära att man blir desorienterad i rummet. Istället för att känna sig hemma kan desorientering kännas som att man är främmande i sin omgivning och betyda att man inte kan ta plats på samma villkor som andra kan, något som Ahmed beskriver som splittrande och obehagligt. Hon menar att rum formas mer av vissa kroppars orienteringar än andras, och att man därmed riskerar att bli desorienterad om ens egen kropp inte passar in där (Ahmed 2006:158ff).

I mitt fältarbete har jag reflekterat mycket kring desorientering och hur detta sker i diskussionerna. Om att vara en "lagom" feminist som inte tar plats innebär en trygghet i gruppen, en känsla av att vara orienterad enligt samma linje som andra, riskerar den som inte betraktas som lagom att bli tillskriven desorientering. I mitt material är det tydligt att informanterna upplever att det finns en sådan risk om man anses vara en person av "fel" åsikt, vilket syns både i citat 6, men också i följande citat:

Punkter av konflikt hanteras ofta med förlöjligande av den som antas ha moraliskt fel utan att några egentliga argument förs. (citat 7)

Förlöjligande, skambeläggande och pajkastning är exempel på ord som informanterna använder (se citat 2 och 3) för att beskriva vad man menar att man riskerar att utsättas för om man inte ligger in linje med majoriteten av gruppens medlemmar. Dessutom menar två av dessa informanter att det i samband med detta inte förs några verkliga argument, utan att det endast sker i syfte att skambelägga den som anses ha fel. Det är även tydligt i min frågelista att vissa väljer att inte delta i diskussionerna på grund av att man inte vill bli påhoppad för sina åsikter. På frågan om vad anledningen till att man inte kommenterat några inlägg i gruppen, om så är fallet, uttryckte tre av fyra svar att man på ett eller annat sätt känner en oro för att bli påhoppad för sina åsikter. Som tidigare nämnt kan påhopp, utifrån vad mina informanter har berättat, innebära att man anses okunnig, överdramatisk eller extrem i sina åsikter, och man kan utsättas oavsett vilken ände av det feministiska spektrumet man befinner sig - det handlar främst om att man av andra diskussionsdeltagare anses befinna sig i just ytterkanterna. Medlemmar som uttrycker åsikter som andra placerar i dessa ytterkanter riskerar alltså att av andra tillskrivas desorientering. Jag vill alltså argumentera för att denna desorientering inte kommer sig av det direkta faktumet att man besitter själva åsikterna man gör, utan snarare vad som sker när man interagerar med andra och då uttrycker dessa åsikter. De som väljer att delta i diskussioner och upplever påhopp i samband med detta behöver inte nödvändigtvis känna sig desorienterade innan de deltar, bara för att de har en särskild åsikt, särskilt med tanke på att de faktiskt väljer att delta (vilket jag anser tyder på att man ändå måste känna ett visst mått av trygghet eller självförtroende). Vad jag vill ha sagt är att man här blir tillskriven desorientering av andra genom den interaktion som sker i diskussionerna, snarare än att man automatiskt upplever desorientering på grund av att man äger en särskild åsikt.

I mitt material är det tydligt att informanterna anser att diskussionerna ibland kan vara av en hetsig, aggressiv karaktär och detta kan vi också vidare förstå genom att reflektera kring vad det innebär att bli tillskriven desorientering. Som tidigare nämnt skapar desorientering känslan av att inte höra hemma, och kan innebära att man känner sig obekvämt och splittrad (Ahmed 2006:158ff). Därmed är det föga förvånande om det också skapas frustration och ilska i samband med desorientering. När man som medlem i den undersökta gruppen tillskrivs desorientering av

andra medlemmar är det därmed inte särskilt förvånande om det skapas konflikter, och att tonen i diskussionerna därmed kan upplevas som ovälkomnande och avskräckande. Den aggressiva ton som upplevelsen av desorientering ytterligare kan bidra till kan därmed också ge oss en förklaring till varför valet att inte delta i diskussionerna kan uppfattas som det tryggaste sättet att behålla sin orientering.

Sammanfattningsvis vill jag konstatera att sättet medlemmarna tillskriver varandra desorientering och placerar varandra i ytterkanterna av ett feministiskt spektrum alltså kan förstås som en betydande del i hur man orienterar sig i gruppens diskussioner. Det kan även ge oss en vidare förståelse kring varför diskussionerna tenderar att uppfattas som aggressiva och många väljer att inte delta i dem. Att inte delta i diskussionerna blir också det tryggaste sättet för medlemmarna att följa den centrala feministiska linje som finns i diskussionerna och därmed inte riskera att tillskrivas desorientering.

8. Sammanfattande diskussion

Vi kan i denna uppsats se hur orientering i politiska diskussioner online kan utgöra en utmaning för de som deltar. De feministiska positioner jag fann i mitt material utgjorde alla negativt klingande sådana och gruppmedlemmarna orienterade sig bort ifrån dessa, snarare än mot dem. Genom att analysera dessa positioner med hjälp av begreppen “feministisk glädjedödare” och “postfeminism” har jag kunnat få en vidare klarhet i varför positionerna fungerar som just något att orientera sig bort ifrån. Alla de identifierade positionerna befinner sig också i ytterkanterna av ett föreställt feministiskt spektrum och det har blivit tydligt att medlemmarna använder dessa för att placera andra i snarare än sig själva. Medan medlemmarna tenderar att placera sina meningsmotståndare i dessa positioner nämns det sällan vilken position de själva identifierar sig med och orienterar sig mot.

Detta för mig också in på den huvudsakliga linjen att orientera sig efter som jag identifierade i diskussionerna. För att behålla sin orientering tycktes en linje vara den tryggaste för medlemmarna att välja - nämligen att inte delta i diskussionerna. Med tanke på gruppens stora medlemsantal kan man förmoda att det är betydligt många fler som läser diskussionerna än

som faktiskt deltar. Gruppen har över 100 000 medlemmar men om man exempelvis tittar på de tre trådar jag valde att observera, som sammanlagt hade 462 kommentarer, kan man förstå att det är en relativt liten andel som faktiskt väljer att kommentera. Med tanke på vad jag tidigare konstaterat är detta kanske inte så förvånande - eftersom att medlemmarna tenderar att orientera sig bort ifrån de negativt klingande positionerna genom att placera andra medlemmar i dessa och dessutom tillskriva dem desorientering, har tonen en tendens att uppfattas som aggressiv och ovälkomnande.

Det kan alltså konstateras att många av mina informanter inte uppfattade diskussionerna som särskilt inbjudande för deltagande. Jag vill dock hävda att detta inte är ett isolerat fenomen som endast hittas i min undersökta grupp, utan att det snarare ligger i linje med hur det rådande samhällsklimatet ser ut överlag. Som nämnt i uppsatsens inledning finns det idag tendenser som tyder på en ökande polarisering i Sverige. Om en polariserande retorik förekommer i övriga samhället är det inte förvånande att denna också utspelar sig i mindre rum, såsom i min undersökta grupp. Själva diskussionsämnet i sig, feminism, kan också förstås i en större kontext. Även om kvinnor i allt högre utsträckning väljer att kalla sig feminister, som nämnt i inledningen, kvarstår fortfarande att det finns kvinnor som inte identifierar sig som feminister. Om vi utgår ifrån att samhället blir alltmer polariserat, är det kanske inte heller förvånande om debatter mellan feminister och de som inte vill kalla sig feminister riskerar att bli präglade av irritation och att det finns svårigheter i att diskutera med varandra, och frågan betraktas som svart-vit. Vi kan alltså se hur större samhällsliga företeelser kan ta sig uttryck i det vardagliga - i detta fallet diskussioner i våra Facebook-flöden. Således är mitt undersökta fenomen inte isolerat från det rådande samhällsklimatet, utan bör ses i en större kontext.

Med detta sagt finns det intressanta möjligheter för vidare forskning inom mitt fält. Forskning kring debattklimat i Facebook-grupper är än så länge ett relativt outforskat fält i Sverige, och det hade exempelvis kunnat vara intressant att undersöka grupper vars huvudsakliga syfte är att diskutera politik eller att undersöka eventuella skillnader i diskussionsklimat och hur orientering sker mellan separatistiska grupper och grupper där personer av alla kön kan delta. Att undersöka orientering och linjer i digitala rum kan hjälpa oss att vidare förstå hur vi fungerar

som kulturvarer i vår digitalt präglade samtid, och därmed hoppas jag att detta fält utforskas mer i framtiden.

Referenslista

Litteratur

Ahmed, S. (2017). *Att leva feministiskt*. Hägersten: Tankekraft förlag

Ahmed, S. (2006). *Queer phenomenology: orientations, objects, others*. Durham, N.C.: Duke University Press

Anderson, W. K. Z. and Grace, K. E. (2015). “‘TAKING MAMA STEPS’ TOWARD AUTHORITY, ALTERNATIVES, AND ADVOCACY Feminist consciousness-raising within a digital motherhood community’, *FEMINIST MEDIA STUDIES*, 15(6), pp. 942–959. doi: 10.1080/14680777.2015.1061033

Arvastson, G. & Ehn, B. (red.) (2009). *Etnografiska observationer*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Berg, M. (2015). *Netnografi: att forska om och med internet*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Bremer, S. (2011). Med kroppen in i berättarrummet – om närvaro och etik. I: Gunnemark, K. (red.). *Etnografiska hållplatser. Om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 9789144073156.

Bridges, N., Howell, G. and Schmied, V. (2018). ‘Exploring breastfeeding support on social media’, *International Breastfeeding Journal*, 13(1), p. N.PAG.

Budgeon, S. & Rogan, F. (2018). ‘The Personal is Political: Assessing Feminist Fundamentals in the Digital Age’, *Social Sciences*, (8), p. 132. doi: 10.3390/socsci7080132

Clark-Parsons, R. (2018). 'Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online', *New Media & Society*, 20(6), p. 2125.

Cook, J. & Hasmath, R. (2014). 'The discursive construction and performance of gendered identity on social media', *Current Sociology*, 62(7), p. 975.

Crusmac, O. (2017). 'The Social Representation of Feminism within the On-line Movement "Women Against Feminism"', *Romanian Journal of Communications and Public Relations*, (1), p. 5. doi: 10.21018/rjcpr.2017.1.228.

Fredriksson, C. (2010). E-handelns virtuella etnografi. Om förtroende och tillit på Tradera. *Nätverket etnologisk tidskrift*, (17), ss. 17-28

Gemzøe, Lena (2014). *Feminism. 2.*, [uppdaterade] uppl. Stockholm: Bilda

Gill, R. & Scharff, C. (red.) (2011). *New femininities: postfeminism, neoliberalism, and subjectivity*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan

Ging, D. (1) & O, H. N. J. (2) (2016). 'Cyberbullying, conflict management or just messing? Teenage girls' understandings and experiences of gender, friendship, and conflict on Facebook in an Irish second-level school', *Feminist Media Studies*, 16(5), pp. 805–821. doi: 10.1080/14680777.2015.1137959

Gunnarsson Payne, J. (2010). Fältanteckningar från Bloggosfären. Meningsskapande tekniker och vardagslivets netnologi. *Nätverket etnologisk tidskrift*, (17), ss. 47-51

Gustavsson, A. (2010). Att sörja ett sällskapsdjur på internet – med katten som exempel. *Nätverket etnologisk tidskrift*, (17), ss. 63-7

Hagström, C. & Marander-Eklund, L. (red.) (2005). *Frågelistan som källa och metod*. Lund: Studentlitteratur

Högström, K. (2017). Fenomenologi. I: Gunnarsson Payne, J. & Öhlander, M. (red.) *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur

Johansson, A. (2010). *Självskada: en etnologisk studie av mening och identitet i berättelser om skärande*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2010

Luh Sin, H. (2015). “‘You’re Not Doing Work, You’re on Facebook!’: Ethics of Encountering the Field Through Social Media”, *Professional Geographer*, 67(4), pp. 676–685. doi: 10.1080/00330124.2015.1062706

Marichal, J. (2012). *Facebook Democracy*. Routledge

Reitsamer, R. (2012). ‘Female Pressure: A translocal feminist youth-oriented cultural network’, *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 26(3), p. 399.

Sandell, K. (2014). Att veta som den jag är. Reflektioner över ett misslyckat fältarbete. I: Sandell, K., Sager, M. och Rätzzel, N. (red). *Kritiska gemenskaper: att skriva feministisk och postkolonial vetenskap*. Lund: Genusvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. ISBN 9789174738995

Stenberg, P. (2011). *Den allvarsamma leken. Om World of Warcraft och läckaget*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2011

Elektroniska källor

Ersta Sköndal Bräcke Högskola (2019). *Tillitsbarometern. Levande rapport*.
<https://www.esh.se/download/18.224e010916d88a79f25132d/1572611558408/Tillitsbarometern.%20levande%20rapport,%20version%203%202019.pdf> [2020-01-09]

Facebook (2019). *Grupper*.
https://www.facebook.com/help/1629740080681586/?helpref=hc_fnav [2019-12-31]

Kudo, P. (2018). Halvering av andelen män som kallar sig feminist. *SvD*.
<https://www.svd.se/svd-sifo-betydligt-farre-man-kallar-sig-feminister> [2020-01-06]

SOM-institutet (2019). *SOM-undersökningen 2018: Högt förtroende för nyhetsmedier - men under ytan råder stormvarning*.
https://som.gu.se/aktuellt/Nyheter/Nyheter_detalj/som-undersokningen-2018--hogt-fortroende-for-nyhetsmedier---men-under-ytan-rader-stormvarning-.cid1630991 [2020-01-09]

TT (2019). Trenden bruten – antalet Facebook-användare ökar. *SvD*.
<https://www.svd.se/facebook-okar-till-152-miljarder-anvandare> [2019-12-31].